

عنوان: نقش همدلی هیجانی و بخشودگی بین فردی در پیش بینی اخلاق تحصیلی (مورد مطالعه: دانش آموزان پایه ششم شهر ملکان)

- ۱- نویسنده مسئول: نیر دشتی، دکترای روانشناسی تربیتی، مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس فاطمه الزهرا تبریز، ایمیل: nayer_dashti@yahoo.com، شماره تماس: ۰۹۱۴۹۲۵۵۲۴۴.
- ۲- رقیه ولایتی، دکترای جامعه شناسی، مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس فاطمه الزهرا تبریز، ایمیل: velayati90@yahoo.com، شماره تماس: ۰۹۱۴۱۲۸۰۹۸۸.
- ۳- فیروزه آخوندی، دکترای زبان شناسی، مدرس دانشگاه فرهنگیان پردیس فاطمه الزهرا تبریز، ایمیل: firuzeh2017.akhundi@gmail.com شماره تماس: ۰۹۱۴۱۹۳۵۴۵۰.

چکیده

هدف از پژوهش نقش همدلی هیجانی و بخشودگی بین فردی در پیش بینی اخلاق تحصیلی دانش آموزان پایه ششم شهر ملکان بود. جامعه آماری کلیه دانش آموزان پسر پایه ششم شهر ملکان که در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ که تعداد کل آنها ۸۲۰ نفر می باشد. نمونه آماری ۲۶۰ نفر با روش نمونه یابی خوشه ای انتخاب کردیم. تجزیه و تحلیل داده ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفت؛ برای تجزیه و تحلیل داده ها از تحلیل رگرسیون به شیوه گام به گام استفاده شده است و نتایج نشان داد که بین متغیرهای همدلی هیجانی و بخشودگی بین فردی با اخلاق تحصیلی رابطه معناداری وجود دارد و می توان به کمک همدلی هیجانی و بخشودگی بین فردی، اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کرد.

واژگان کلیدی: همدلی هیجانی، بخشودگی بین فردی، اخلاق تحصیلی

۱- مقدمه و طرح مسئله

آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد خدماتی که وظیفه آن آموزش افراد به عنوان سرمایه های یک کشور است وظیفه مهم و بنیادی بر عهده دارد که باید آن را منطبق بر چهارچوبی از قبل مشخص و برنامه ریزی شده انجام دهد تا بتواند هرآنچه را که نیاز افراد در راستای بروز رسانی آگاهی هایشان است به نحو احسن انجام دهد. در راستای رسیدن به این اهداف راه های مختلفی وجود دارد که از جمله آنها می توان به اخلاق تحصیلی اشاره کرد؛ از آنجایی که اخلاق و ارزش های اخلاقی سهم مهمی را در جهت دادن به رفتار فرد ایفا می کنند؛ ارزش های اخلاقی در همه زمینه ها، در کار و تحصیل، دانشگاه وجود دارد. اخلاق تحصیلی در مدارس این موارد را در بر می گیرد که تا چه اندازه رفتار، اعمال و اقدامات فرد ناشی از تلاش شخصی خودش است، تا چه اندازه صداقت دارد، تکالیفی که از او خواسته می شود تا چه حد از کارهای دیگران سوء استفاده نکرده است و شان و احترام دیگران را رعایت می کند. ایجاد و پرورش مفاهیمی همچون همدلی، بخشش، بردباری، خویشتن داری، وجدان، عدالت، مهربانی، در کودک ضروری می نماید تا جایی که وی حس درونی عمیق و رشد یافته ای درباره درست و نادرست داشته باشد و در مقابل تأثیرات بیرونی ایستادگی کند. طبق نظریه تلهاپیم (۱۹۷۸)؛ برخی از کودکان به این جهت که هرگز اخلاق تحصیلی را کسب نکرده اند، در معرض خطر جدی قرار دارند. این کودکان به دلیل دارا بودن وجدان سطحی ضعف در مهار کردن امیال رشد نیافتگی حساسیت اخلاقی و باورهایی که به گونه ای نادرست هدایت شده اند تا حد زیادی به عقب افتادگی دچارند. با توجه به مطالب ارائه شده این پژوهش درصدد است تا نقش همدلی هیجانی و

بخشودگی بین فردی را در پیش بینی اخلاق تحصیلی دانش آموزان پایه ششم شهر ملکان مورد بررسی قرار دهد. از آنجایی که اخلاق و ارزش های اخلاقی سهم مهمی را در جهت دادن به رفتار فرد ایفا می کنند. انسان تنها موجودی است که در این دنیا طالب سعادت است و اخلاق یکی از ضروری ترین نیازهای او جهت دست یابی به سعادت محسوب می شود. در همین راستا در حوزه مسایل آموزشی و تحصیلی بحث اخلاق قابل بررسی و تحقیق است و می تواند در امر فعالیت های آموزشی و پرورشی یاددهندگان و یادگیرندگان نقش قابل توجهی داشته باشد و هدف راهنمای تحصیلی در کنار موفقیت تحصیلی دانش آموزان پرورش آن ها در حیطه های مختلف از جمله حیطه اخلاقی است (دشتی، ۱۳۹۸). اخلاق در نظر گذشتگان از اهمیت بسیاری برخوردار بوده به طوری که آن را در تمام شئون زندگی ساری و جاری می دانستند و به تدریج به صورت یک علم اخلاق درآمده است و موضوع آن عبارت است از معرفت نفس و قوای باطنی و کمال و نقصان و خیر و سعادت نفس. یکی از متغیرهایی که اخیراً مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است اخلاق تحصیلی^۱ است. اخلاق تحصیلی عبارت است از رعایت استانداردهای اخلاقی از جمله تکیه بر تلاش های شخصی نه دسترنج دیگران، دوری از تنبلی و توسل به شیوه های غیراخلاقی در پشت سر گذاشتن تکالیف و امتحانات است این موارد از جمله شاخصه هایی است که در نظام آموزشی هر کشور از اهمیت بالایی برخوردار است (یاسمی نژاد، ۱۳۹۳). موارد فوق از جمله مشخصه هایی هستند که برای نظام آموزشی از اهمیت بالایی برخوردار هستند. از سوی دیگر از جمله ویژگی های شخصیتی که در چند دهه اخیر در کشورهای غربی، به صورت تجربی مورد پژوهش قرار گرفته است بخشودگی و تاثیر آن در روابط بین فردی است. در ایران نیز در چند سال گذشته این ویژگی وارد حوزه پژوهش های روان شناختی شده است. مک کالوف که از پژوهشگران صاحب نام در زمینه بخشودگی است، معتقد است بخشودگی عبارت از ویژگی است که در اثر آن، شخصی که در روابط بین فردی مورد آزار یا آسیب (مانند اهانت و خیانت) قرار گرفته است، خطای فرد خاطی را می بخشد. بدین ترتیب فرصتی دوباره برای جبران خطا، به فرد خاطی داده می شود تا بتواند دوباره اعتمادسازی نماید (مالتبی، وود، دی، کن، کولی و لینلی^۲، ۲۰۰۸). هارگریو؛ بخشودگی را تلاشی برای حفظ عشق و اعتماد در روابط و پایان دادن به سوء گیری های آسیب زا در نظر گرفته است. زمانی که در روابط میان افراد عدالت و انصاف نادیده گرفته شود افراد احساس می کنند که در این رابطه مغلوب و متضرر شده اند، در نتیجه ممکن است برای گرفتن حق خود از شیوه های مخرب استفاده نمایند. این شیوه های مخرب به شکل رفتارهای بدبینانه، دشمنی، خشم شدید، گسستگی های هیجانی و آسیب رساندن و آزردهن سایر افراد بروز می کند (هارگریو و سلز^۳، ۱۹۹۷). بخشش آگاهی از عیوب خود و تحمل اشتباهات دیگران است. بخشش رها کردن احساس و عقایدمان است در مورد آنچه که دیگران باید انجام بدهند. بخشش احتمال پذیرش ابتکارات جدید و کاهش استرس افراد را افزایش می دهد. زمانی که دیگران را می بخشیم زندگی در روابط سالم تر با دیگران را انتخاب می کنیم (لنیک و کیل^۴، ۲۰۰۵). همدلی نیز متغیری است که در روابط با مسایل بین فردی نقش مهم و انکارناپذیری بازی می کند. واژه همدلی برای نخستین بار در دهه ۱۹۲۰ و به وسیله روانشناس آمریکایی تیچنر و برای اشاره به تقلید حرکتی مشاهده شده در یک کودک یک ساله پس از مشاهده آشفتنگی در کودک دیگر به کار گرفته شد. همدلی هیجانی^۵ را هاینز و اوری^۶ (۱۹۷۹)، به عنوان تشخیص و فهم ادراکات و احساسات فرد مقابل و انتقال دقیق این فهم از راه یک پاسخ پذیرا تعریف نموده اند. جنبه های مهم همدلی عبارتند از؛ آگاهی از حالت هیجانی فرد مقابل، درک آن حالت، همانندکردن فرد با موقعیت و دادن پاسخ عاطفی مناسب (باولک^۷، ۲۰۰۳). افرادی که همدلی ندارند بدون در نظر داشتند دیگران و تاثیر اعمالشان بر آنان، صرفاً به علایق و جاه طلبی خود توجه ویژه دارند (بلاک^۸، ۲۰۰۰). توماس^۹ (۲۰۰۲)؛ معتقد است افرادی که از همدلی استفاده می کنند وقتی فردی در اطراف آنها دچار مشکل می شود پاسخ عاطفی و هیجانی نشان می دهند و

1. Educational Morality

2. Maltby, Wood, Day, Kon, Colley & Linley

3. Hargrave & Sells

4. Lennick & Kiel

5. emotional empathy

6. Haynes & Avery

7. Bavolek

8. Bellack

9. Thomas

متعاقب آن درصدد رفع آن مشکل بر خواهند آمد. فرد دارای همدل در قبال احساسات و زندگی دیگران نوع دوستی و همیاری نشان می دهد. هارگریو¹⁰ (۱۹۹۴)؛ معتقد است روش ویرانگر جاه طلبی و فقدان همدلی برای کسب حقوق خود موجب آسیب و ایجاد درد و رنج در خانواده خواهد شد. برخی افرادی که قربانی آزارهای خانواده هستند همواره دوره های متناوبی از احساس شرم، خشم و کنترل آشفتگی را تجربه می کنند. مک کالوف، پارگامنت، تورسن¹¹ (۲۰۰۰)؛ سه سیستم مشارکت کننده در فرایند بخشودگی بین فردی را که فارغ از زمان عمل می کند پیشنهاد نموده اند. اولین سیستم صمیمیت - همدلی (عامل مرکزی بخشودگی) است. دومین سیستم نشخوار است که آشفتگی بین فردی را تشدید می کند و برای پیش بینی انگیزش های انتقام جویی مهم است. سومین سیستم بازگشت صمیمیت بین فردی است که از رفتارهای دوری از مقصر جلوگیری می کند و رفتارهای نشان دهنده آشتی را تسهیل می سازد. یافته های مطالعه ای نشان می دهد، بخشودگی به دلیل ارتباط منفی که با خشم، نشخوار، انتقام جویی، و سطوح بالای فشار خون، و به سبب ارتباط مثبتی که با همدلی و توافق پذیری دارد، تأثیرات مثبتی بر بهزیستی و سلامت روان افراد به جا می گذارد (لوف پورنوری، زهراکار، آزادهوش فتح دیده، ۲۰۱۴). به علاوه نتایج مطالعات در بررسی مؤلفه های بخشودگی بین فردی نشان داده است که یک رابطه مثبت بین بخشش و بهزیستی روانشناختی وجود دارد، به طوری که ابعاد درک واقع بینانه و تصدیق خطا (متغیر بخشودگی) روی هم رفته سلامت عمومی و بهزیستی را پیش بینی می کنند (خدابخشی و کیانی، ۲۰۱۳). اهمیت این یافته ها حاکی است که افراد با تغییر شناختی و درک واقع بینانه، ارزیابی خود را از بعضی چیزها تغییر داده تا تأثیر عاطفی آن را تغییر دهند و با اصلاح پاسخ، به تغییر پاسخ هیجانی خود نسبت به موقعیت ها یا محرک ها اقدام می کنند. راهبردهایی که افراد برای تنظیم عواطف خود از آنها استفاده می کنند، می تواند موجب ارتقای سطح سلامت انسان ها در ابعاد مختلف زیستی، روانی، اجتماعی و اخلاقی شود و از این طریق سطح کیفیت زندگی، کارآیی و روابط بین فردی را بهبود بخشد (باکیان، پژوهی نیا و رضازاده، ۲۰۱۳). به طور کلی هرچند نتایج مطالعه ها نشان دادند که مداخلات بخشش به طور مثبت با پیامدهای سلامت، بهزیستی ذهنی، عاطفه مثبت و رضایت از زندگی تأثیرگذار است. با این حال چندین مطالعه در یافتن ارتباط بین بخشودگی با انعطاف پذیری، پذیرش و گشودگی نسبت به تجربه شکست خورده اند (زندى پور، شهردوخت و ناهیدپور، ۲۰۱۶). افزون بر این، بخشش نمی تواند یک راه حل واحد برای همه دردهای احساسی که از وقایع آسیب زای زندگی منتج شده است، باشد و نمی تواند ناامیدی و یأس و درد عمیقی را که شماری از مردم از خیانت تجربه می کنند، التیام ببخشد. همچنین بخشش نمی تواند به طور مستقیم عصبانیت یک شخص را که حاصل از ضعف شخصیت اوست، مانند بی قراری و اعتقاد نداشتن به ارزش های اخلاقی را اداره کند (ابراهیمی، هاشمی و محمدی، ۱۳۹۶). با توجه به اینکه یکی از مشکلات عمده ی مدارس اخلاق تحصیلی در دانش آموزان است که نبود آن اغلب به صورت الگویی ماندگار و مخرب تا بزرگسالی نیز ادامه می یابد؛ همچنین به دلیل اینکه از یک سو به نقش بخشش در دوران بحرانی نوجوانی که می تواند به عنوان یکی از روش های پربراسازی؛ پیش قدم بودن، پیش قدم شدن، تقویت اراده، افزایش انتظار و امید بیشتر به آینده را در دانش آموزان تقویت کند، توجه کافی نشده است و از سویی دیگر به دلیل پژوهش های پراکنده و نبود مطالعات منسجم، برجسته نشدن نقش متغیرهای همدلی هیجانی و بخشودگی بین فردی در پیش بینی اخلاق تحصیلی و خلأهای پژوهشی در زمینه ی بررسی این متغیرها، انجام این پژوهش از اهمیت فراوانی برخوردار است. از این رو، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش همدلی هیجانی و بخشودگی بین فردی در پیش بینی اخلاق تحصیلی دانش آموزان پایه ششم شهر ملکان است. انسان یگانه موجودی است که در این دنیا طالب سعادت است و اخلاق یکی از ضروری ترین نیازهای او جهت دستیابی به سعادت است (نورانی اردبیلی، ۱۳۷۱). انسان با حس اخلاقی که زود متجلی می کند متولد می شود. این حس در خانواده ظاهر می شود؛ به وسیله معلمان الگو می گیرد و توسط اجتماع تغذیه می شود. در حقیقت خانواده، مدرسه و اجتماع قواعد اخلاقی را که براساس اصول عدالت و در نظر گرفتن حقوق دیگران قرار دارد آموزش می دهند. اما اینکه کودکان چطور میل درونی برای پیروی از قواعد اخلاقی پیدا می کنند و چه انگیزه هایی آنان را وادار به پیروی از قواعد می کند و در طی مراحل رشد متفاوت است (یاسایی، ۱۳۹۵). بروز نارسایی هایی در اخلاق ممکن است در سطح استدلال اخلاقی ارئه شده از جانب فرد تأثیر بگذارد. تقویت رشد اخلاقی بهترین فرصت برای قرار دادن فرزندان در مسیر درست است تا آنها بتوانند علاوه بر درست

¹⁰. Horgrove

¹¹. McCullough, Pargament & Thoresen

دوین کتفرس ملی مطالعات خانواده و مدرسه

فکر کردن درست هم عمل کنند. علاوه بر این پرورش ویژگی های شخصیتی استوار نیز در گرو تقویت اخلاق است که توان تشخیص درست از نادرست است؛ یعنی داشتن اعتقادات اخلاقی محکم و عمل کردن طبق آنها به گونه ای که شخص رفتاری درست و محترمانه داشته باشد. این قابلیت عالی ویژگی های مهمی را شامل می شود که از جمله می توان به مهار و سوسه ها، همدل بودن؛ نپذیرفتن گزینه های غیر اخلاقی، مبارزه با بی عدالتی، رفتار محترمانه و ناشی از درک با دیگران اشاره کرد. این ویژگی ها زیربنای شخصیتی باثبات و توانمند است. اگرچه علل سقوط اخلاقی پیچیده است؛ اما دو مورد چشمگیرتر است: اول؛ فروپاشی عوامل اجتماعی مانند نظارت بزرگسالان، الگوهای رفتار اخلاقی، روابط با معنی با بزرگسالان، مدارس مسئولیت پذیر، پشتیبانی اجتماعی، تربیت باثبات و با کفایت. دوم کودکان مدام مورد هجوم پیام هایی هستند که با ارزش هایی در تضاد هستند که همواره سعی داریم آنان را تحکیم کنیم و استوار سازیم. مانند پیام های سمی تلویزیون، سینما، بازی های ویدیویی، ترانه های مبتذل و آگهی های تجاری و... این موارد بی اعتمادی، بی احترامی، مادی گرایی، هرزگی و خشونت را با اهمیت جلوه می دهند و ترویج می کنند. حتی اطرافیان کودک هم در این سم پراکنی سهم دارند (اصفهانی، ۱۳۷۳). بدون شک موفقیت دانش آموزان در گروه سلامت رفتاری و اخلاقی آنان است؛ به طوری که بسیاری از مفاهیم و مولفه ها مرتبط با مسایل اخلاقی است. پرداختن به اخلاق و به ویژه آموزش و پرورش در تامین سلامت و سعادت دانش آموزان می تواند نقش مهمی را ایفا کند. به طوری که دانش آموزانی که با روحیه اخلاق مداری و تشخیص درست از نادرست پرورش می یابند در زندگی فردی و خانوادگی و همچنین شغلی خود به احتمال زیاد کارآمدتر خواهند بود. از این رو می توان چنین عنوان کرد که در جامعه اخلاق مدار افراد معیارهایی برای زندگی و تعامل با یکدیگر دارند، لذا اصول و معیارهای اخلاقی تعیین کننده ارتباطات و مناسبات آنها است و این اصول می تواند همچون نقشه ای در زندگی آینده آنها نیز نقش مهمی را ایفا کند.

هدف کلی

تعیین نقش همدلی هیجانی و بخشودگی بین فردی در پیش بینی اخلاق تحصیلی دانش آموزان پایه ششم شهر ملکان

۱-۵- فرضیه های پژوهش

۱- همدلی هیجانی می تواند اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کند.

۲- بخشودگی بین فردی می تواند اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کند.

۲- روش شناسی

- روش تحقیق: تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی است و به لحاظ گردآوری داده ها توصیفی و از نوع همبستگی است.
- جامعه آماری: کلیه دانش آموزان پسر پایه ششم شهر ملکان که در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ مشغول به تحصیل می باشند و تعداد کل آنها ۸۲۰ نفر است. نمونه آماری: تعداد ۲۶۰ دانش آموز پسر به صورت نمونه گیری خوشه ای انتخاب شدند.
- ابزارهای پژوهش: پرسشنامه های استفاده شده به این قرار بود:

(۱) پرسشنامه اخلاق تحصیلی: (۲) پرسشنامه بخشودگی بین فردی: (۳) پرسشنامه همدلی هیجانی

جدول ۴-۱. مقادیر میانگین اخلاق تحصیلی، بخشودگی بین فردی، همدلی هیجانی

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل نمره	حداکثر نمره
اخلاق تحصیلی (نمره کلی)	۴۶/۶	۳/۶۳	۳۱	۵۳
بخشودگی بین فردی (نمره کلی)	۸۴/۳۵	۵/۷۸	۴۸	۹۶

دوین کتفرس ملی مطالعات خانواده و مدرسه

۲۹۰	۱۸۴	۶/۸۱	۲۶۵/۵۸	هیجانی	همدلی (نمره کلی)
-----	-----	------	--------	--------	---------------------

جدول ۴-۱، بیانگر میانگین و انحراف معیار متغیرهای اخلاق تحصیلی، بخشودگی بین فردی، همدلی هیجانی را نشان می دهد که میانگین نمرات به ترتیب برابر ۴۶/۶، ۸۴/۳۵ و ۲۶۵/۵۸ می باشد.

جدول ۴-۲، بررسی نرمال بودن توزیع داده ها با استفاده از آزمون کولموگروف - اسمیرنوف

متغیر	اخلاق تحصیلی	بخشودگی بین فردی	همدلی هیجانی
کولموگروف - اسمیرنوف	۰/۰۵۷	۰/۱۷۲	۰/۱۲۱
سطح معنی داری	۰/۱۸۲	۰/۲۱	۰/۰۶

همان طور که از یافته های جدول (۴-۲) استنباط می شود، از آنجا که سطح معنی داری به دست آمده در آزمون (K-S)، در متغیرهای پژوهش، بیش از مقدار ملاک ۰/۰۵ می باشد، در نتیجه می توان گفت که توزیع متغیرهای مورد بررسی در نمونه آماری داری توزیع نرمال می باشد و می توانیم فرضیه های پژوهش را از طریق آزمون های پارامتریک مورد آزمون قرار دهیم.

۲-۴-۲ آزمون فرضیه های پژوهش

فرضیه ۱. بخشودگی بین فردی می تواند اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کند.

به منظور بررسی فرضیه اول، یعنی بررسی قابلیت پیش بینی اخلاق تحصیلی دانش آموزان بر اساس بخشودگی بین فردی از آزمون رگرسیون استفاده گردیده است. یافته های مربوط به بررسی این فرضیه، در جداول زیر بررسی گردیده است.

جدول ۴-۳، همبستگی بین متغیرها (اخلاق تحصیلی و بخشودگی بین فردی)

انحراف معیار خطا	ضریب تعیین شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۰/۷۰۱	۰/۳۴۸	۰/۳۸۰	۰/۶۱۷

با توجه به جدول ۴-۳، همبستگی بین متغیرهای پیش بین و متغیر ملاک برابر با ۰/۶۱۷ است و ضریب تعیین ۰/۱۷۳ بدست آمده و این مقدار نشان می دهد که ۶۱ درصد تغییرات اخلاق تحصیلی به بخشودگی بین فردی موجود مربوط می شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی گیرد لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده شد که آن هم در این آزمون برابر با ۳۴ درصد است. با توجه به شاخصهایی که عنوان شد مدل از کفایت لازم برخوردار است.

به منظور تعیین سهم متغیر بخشودگی بین فردی در پیش بینی اخلاق تحصیلی از تحلیل رگرسیون استفاده گردید. در جدول ۴-۴، معنی دار بودن رگرسیون بوسیله آزمون F محاسبه می شود.

جدول ۴-۴، نتایج معنی داری مدل رگرسیون برای پیش بینی اخلاق تحصیلی بر اساس بخشودگی بین فردی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی داری
--------------	---------------	------------	-----------------	---	-----------

رگرسیون	۲۶۴۰۸/۵	۱	۲۶۴۰۸/۵	۳۴/۷۱	۰/۰۰۱
باقیمانده	۲۳۵۱۱/۲۳	۲۵۸	۹۱/۱۲		
جمع	۴۳۹۱۹/۷۳	۲۵۹			

با توجه به جدول ۴-۴، سطح معنی داری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنی دار بودن رگرسیون دارد. به منظور مشخص نمودن سهم متغیر پیش بین ضرایب رگرسیون محاسبه شد که نتایج آن در جدول ۴-۸ ارائه شده است. جدول ۴-۵. نتایج معنی داری مدل رگرسیون برای پیش بینی اخلاق تحصیلی بر اساس بخشودگی بین فردی

مدل	معنی داری	ضریب استاندارد شده		T	متغیر ملاک: اخلاق تحصیلی
		B	خطای معیار		
۱ مقدار ثابت بخشودگی بین فردی	۰/۰۰۰	۱۰/۴۱۸	۰/۲۰۳	۶/۹۹۲	
	۰/۰۰۲	۰/۳۹۴	۰/۰۳۷	۱۱/۸۱۳	

آزمون T مربوط به ضرایب رگرسیون در جدول ۴-۵، برای متغیر پیش بین نشان داده شده است که این مقدار برای متغیر بخشودگی بین فردی برابر با ۰/۰۰۲ بوده، در نتیجه در اخلاق تحصیلی مؤثر می باشد. به عبارتی ضریب رگرسیون متغیرهای پیش بین نشان می دهد که متغیر بخشودگی بین فردی می تواند با ۹۹ درصد اطمینان، تغییرات اخلاق تحصیلی را به گونه ای معنی دار تبیین کنند. وزن متغیر بخشودگی بین فردی $(B=۰/۳۹۴)$ $(t=۱۱/۸۱)$ نشان می دهد که این متغیر با اطمینان ۹۹ درصد می تواند تغییرات اخلاق تحصیلی را در این نمونه پژوهشی تبیین کند که در صورت تعمیم نمونه مورد مطالعه به جامعه اصلی، وزن بخشودگی بین فردی $(Beta = ۰/۶۱۷)$ خواهد بود که پیش بینی کننده مثبت و معنادار اخلاق تحصیلی است یعنی هرچه بخشودگی بین فردی بالاتر باشد، میزان اخلاق تحصیلی نیز بیشتر خواهد بود. بنابراین فرضیه ۱ محقق تایید می شود.

فرضیه ۲. همدلی هیجانی می تواند اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کند.

به منظور بررسی فرضیه دوم، یعنی بررسی قابلیت پیش بینی اخلاق تحصیلی دانش آموزان بر اساس همدلی هیجانی از آزمون رگرسیون استفاده گردیده است. یافته های مربوط به بررسی این فرضیه، در جداول زیر بررسی گردیده است.

جدول ۴-۶. همبستگی بین متغیرها (اخلاق تحصیلی و همدلی هیجانی)

انحراف معیار خطا	ضریب تعیین شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی
۰/۵۳۲	۰/۲۲۷	۰/۲۳۲	۰/۴۸۲

با توجه به جدول ۴-۶، همبستگی بین متغیرهای پیش بین و متغیر ملاک برابر با ۰/۴۸۲ است و ضریب تعیین ۰/۲۳۲ بدست آمده و این مقدار نشان می دهد که ۴۸ درصد تغییرات اخلاق تحصیلی به همدلی هیجانی مربوط می شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی گیرد لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده شد که آن هم در این آزمون برابر با ۲۲ درصد است. با توجه به شاخصهایی که عنوان شد مدل از کفایت لازم برخوردار است.

به منظور تعیین سهم متغیر همدلی هیجانی در پیش بینی اخلاق تحصیلی از تحلیل رگرسیون استفاده گردید. در جدول ۴-۷، معنی دار بودن رگرسیون بوسیله آزمون F محاسبه می شود.

دوین کتفرس ملی مطالعات خانواده و مدرسه

جدول ۴-۷. نتایج معنی داری مدل رگرسیون برای پیش بینی اخلاق تحصیلی بر اساس همدلی هیجانی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی داری
رگرسیون	۴۹۶۱۲۵/۲۸	۱	۴۹۶۱۲۵/۲۸	۲۱/۶۲	۰/۰۰۴
باقیمانده	۶۳۷۴۲/۳۸	۲۵۸	۲۴۷/۰۶		
جمع	۵۵۹۸۶۷/۶۶	۲۵۹			

با توجه به جدول ۴-۷، سطح معنی داری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۴ بوده و نشان از معنی دار بودن رگرسیون دارد. به منظور مشخص نمودن سهم متغیر پیش بین ضرایب رگرسیون محاسبه شد که نتایج آن در جدول ۴-۸ ارائه شده است. جدول ۴-۸. نتایج معنی داری مدل رگرسیون برای پیش بینی اخلاق تحصیلی بر اساس همدلی هیجانی

مدل	ضریب استاندارد شده Beta (مقدار بتا)	ضریب غیر استاندارد		T	معنی داری
		B	خطای معیار		
۱	مقدار ثابت	۱۳/۰۰۸	۰/۱۱۹	۱۵/۳۸۱	۰/۰۰۰
	همدلی هیجانی	۰/۳۲۷	۰/۸۳	۱۲/۰۲	۰/۰۱

متغیر ملاک: اخلاق تحصیلی

آزمون T مربوط به ضرایب رگرسیون در جدول ۴-۸، برای متغیر پیش بین نشان داده شده است که این مقدار برای متغیر همدلی هیجانی برابر با ۰/۰۱ بوده، در نتیجه در اخلاق تحصیلی مؤثر می باشد. به عبارتی ضریب رگرسیون متغیرهای پیش بین نشان می دهد که متغیر همدلی هیجانی می تواند با ۹۹ درصد اطمینان، تغییرات اخلاق تحصیلی را به گونه ای معنی دار تبیین کند. وزن متغیر همدلی هیجانی $(B=0/327)$ $(t=12/02)$ نشان می دهد که این متغیر با اطمینان ۹۹ درصد می تواند تغییرات اخلاق تحصیلی را در این نمونه پژوهشی تبیین کند که در صورت تعمیم نمونه مورد مطالعه به جامعه اصلی، وزن همدلی هیجانی $(Beta = 0/482)$ خواهد بود که پیش بینی کننده مثبت و معنادار اخلاق تحصیلی است یعنی هرچه همدلی هیجانی بالاتر باشد، میزان اخلاق تحصیلی نیز بیشتر خواهد بود. بنابراین فرضیه ۲ تحقیق تایید می شود.

۶- بحث و نتیجه گیری

فرضیه اول: همدلی هیجانی می تواند اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کند. نتایج نشان داد که بین همدلی هیجانی با اخلاق تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش های صورت گرفته از سوی یاسمی نژاد (۱۳۹۳)؛ بگیان کوله مرز و همکاران (۱۳۹۲)؛ کاش و کرینبرگ (۲۰۱۱)؛ بیدرمن و همکاران (۲۰۰۶)؛ لوت و شیفلد (۲۰۰۷) همسو می باشد. در تبیین این فرضیه می توان اظهار داشت اخلاق تحصیلی از آنجا که بر مفاهیمی همچون عمل کردن مبتنی بر اصول، ارزش ها، راستگویی، ایستادگی به خاطر حقیقت، وفای به عهد و مسئولیت پذیری تصمیمات شخص، اقرار به اشتباهات و شکست ها، قبول مسئولیت برای خدمت به دیگران، توانایی در بخشش اشتباهات خود و دیگران تاکید می کند؛ لذا این ابعاد در روابط جاری و روزمره بین دانش آموزان نمود پیدا کرده و بر افزایش سازگاری و مسئولیت پذیری آنان تاثیر گذاشته است. در تایید این ادعا می توان بیان

دوین کنفرانس ملی مطالعات خانوادہ و مدرسہ

داشت که همدلی هیجانی دامنه ای از بینشش اجتماعی تا توانایی برای حالات عاطفی و شناختی و تجربه ی هیجانات مشابه با دیگران است. این توانایی نقش اساسی در زندگی اجتماعی نیروی برانگیزاننده رفتارهای اجتماعی و رفتارهایی است که انسجام گروهی را در پی دارد و عنصری ضروری برای عملکردهای موفقیت آمیز بین شخصی محسوب می شود (ریفی، کیتیلیر و وایفرنیک^{۱۲}، ۲۰۱۰).

فرضیه دوم: بخشودگی بین فردی می تواند اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کند. نتایج نشان داد که بین بخشودگی بین فردی با اخلاق تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

یافته های پژوهشی که نشان دهد بخشودگی بین فردی می تواند اخلاق تحصیلی دانش آموزان را پیش بینی کند در دست نیست. به دلیل عدم دسترسی به تحقیقات داخلی و خارجی در این زمینه امکان مقایسه و تطبیق نتایج با یافته های قبلی وجود ندارد، احتمالاً برای اولین بار است که پیش بینی بین این دو متغیر بررسی می شود.

در تبیین این یافته می توان گفت بخشودگی بین فردی یک ویژگی سودمند در روابط انسانی است که به طور گسترده مورد تاکید همگان است و در دودهه اخیر روانشناسان علاقه مند بوده اند تا این موضوع را مورد آزمون قرار داده و از آن به عنوان یک عامل مهم و موثر در روابط بهره جویند. بخشودن و بخشش یک فضیلت اخلاقی است که در برابر خطای دیگران انجام می شود و قابل آموزش دادن است. هرچند انتقام گرفتن پاسخ طبیعی انسان در برابر خطاهای دیگران است و به عنوان شاهراه سلامت روانی است. بخشش فرایند گذشتن از خطاهای دیگران است که به علت انگیزه آرامش درونی یا بهبود روابط با خاطی و یا به منظور انجام رفتاری ارزشی صورت می گیرد و دارای پیامدهای رهایی از احساس منفی نسبت به فرد خطاکار، غلبه بر رنجش حاصل از بدی و پرهیز از عصبانیت، و انتقام نسبت به فرد خطاکار می باشد.

در دین اسلام اخلاق تا آن حد ارزشمند است که پیامبر بزرگوار اسلام (ص)، هدف از بعثت خود را اتمام مکارم اخلاق می داند. با اندک تاملی در مفاهیم متعالی اسلامی ارتباط تنگاتنگ اخلاق و دین آشکار است و صبغه ی اخلاقی در بسیاری از گزاره های دینی ذاتا ملحوظ است. از آنجا که دین و مذهب بر اهمیت توجه به مسایل انسانی و ارزشی از جمله عدالت، صداقت و نوع دوستی تاکید دارد و از طرفی این مفاهیم اساسا وظیفه اخلاقی را در اجتماع برای ما به عنوان موجودی اجتماعی نمایان می سازد. بین مضامین دین و اخلاق مشترکات زیادی را می توان یافت. در دین اسلام و در مباحث معنوی کمک و دستگیری مستمندان (مسئولیت خدمت به دیگران) بسیار سفارش شده است. در واقع افراد با گرایش معنوی و اخلاقی با آموزه ی انسانی آشنایی دارند و خود را مقید می دانند. به طوری که در تصمیمات زندگی خود به مسایل انسانی بیشتر رجوع می کنند و بر اساس آن در زندگی خود عمل می کنند و لذا صافی مبانی اخلاقی و معنوی تعیین کننده عمل آنها در بسیاری از موقعیت های اجتماعی است. در نتیجه می توان چنین عنوان کرد که اخلاق و دین نه تنها با همدیگر همپوشی دارند بلکه اخلاق در مواردی می تواند موضوعات خود را از دین و معنویت استخراج کند و همچنین بسیاری از مذاهب راهنمایی های مفیدی برای تصمیم گیری در مورد زندگی سالم و ناسالم دارند که در حل مسائل خود می تواند از آن بهره ببرد (دشتی، ۱۳۹۸).

۷- منابع

- ابراهیمی، امید. هاشمی، تورج. محمدی، دل آرام. (۱۳۹۶). نقش مولفه های بخشودگی بین فردی در پیش بینی بهزیستی روانی در دانش آموزان متوسطه شهر تبریز. مقاله سلامت اجتماعی. دوره ۵. شماره ۱. صص ۳۹-۴۷.
- اصفهانی، محمدمهدی. (۱۳۷۳). اخلاق حرفه ای در خدمات سلامت و درمانی. دانشگاه علوم پزشکی. فصل ۶. صص ۱۳۸.
- احتشام زاده، پروین. میرزایی، نگار. (۱۳۹۵). رابطه خودآگاهی هیجانی با بخشودگی بین فردی دانش آموزان دختر دوره ی متوسطه شهر اهواز. کنفرانس جهانی روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی در آغاز هزاره سوم.

¹². Rieffe, Ketelear & Wiefferink

- الهامی نیا، علی اصغر (۱۳۸۳)، اخلاق عملی، قم، سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع. پژوهش در روان شناسی. دوره ۲. شماره ۳. ص ۱۳-۲۷.
- بیرامی، شهاب. (۱۳۹۵). بررسی رابطه هوش اخلاقی هوش معنوی هوش اجتماعی و هوش هیجانی دانشجویان شهرستان مراغه، دومین همایش ملی پژوهش های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی.
- پوراسمعیلی، احد؛ (۱۳۸۸). بررسی رابطه بین عامل های شخصیتی (مدل ۵ گانه شخصیتی) و مؤلفه های بخشش بر اساس مدل مالت در بین دانشجویان دانشگاه تبریز. پایان نامه کارشناسی ارشد روان شناسی. تبریز: دانشگاه تبریز.
- درویزه، زهرا. (۱۳۸۲). بررسی رابطه همدلی مادران و دختران دانش آموز دبیرستانی و اختلالات رفتاری دختران شهر تهران. مجله علمی پژوهشی زنان. دوره ۱. شماره ۳. ص ۵-۲۹.
- دانایی کنارسری، مهتاب. (۱۳۹۹). بررسی رابطه والدگری معکوس با همدلی شناختی، همدلی عاطفی و تاب آوری در دانشجویان دانشگاه های دولتی شهر تهران. هشتمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران.
- خامسان، احمد. امیری، محمداصغر. (۱۳۹۰). بررسی تقلب تحصیلی در میان دانشجویان دختر و پسر. اخلاق در علوم و فناوری. دوره ۶. شماره ۱. ص ۵۳-۶۱.
- گلپور، محسن. (۱۳۹۰). رابطه اخلاق و عدالت آموزشی با پرهیز از فریبکاری علمی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، شماره ۵. ص ۵۷-۶۶.
- ماسن، پاول. کیگان، جروم. هوستون، آلتا کارول هوستون. کانجر، جان جین وی. (۲۰۰۵). رشد و شخصیت کودک. ترجمه یاسایی، مهشید (۱۳۹۵). تهران: نشر مرکز.
- محرابی، الهام. محمودی، آرمین. (۱۳۹۵). بررسی رابطه هوش هیجانی و ذهن آگاهی با بخشودگی بین فردی کارمندان سازمان های شهر یاسوج. چهارمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران.
- میرزایی، فریبا. (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش هوش اخلاقی بر بخشودگی بین فردی و همدلی هیجانی در دانش آموزان دختر مقطع ابتدایی. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود.
- نخعی، نودر. سیدحسینی، سیدوحید. (۱۳۸۳). بررسی نظرات دانشجویان پزشکی در مورد تقلب امتحانی و فراوانی نسبی آن. گام های توسعه در آموزش پزشکی. دوره ۱. شماره ۲. ص ۵۷-۶۴.
- نورانی اردبیلی، مصطفی. (۱۳۷۱). اخلاق. چاپ اول. تهران: مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی.
- یاسمی نژاد، پریسا. (۱۳۹۳). تاثیر آموزش هوش اخلاقی بر مسئولیت پذیری، همدلی هیجانی، اخلاق تحصیلی و بخشودگی بین فردی دانش آموزان دختر پایه سوم مقطع متوسطه. پایان نامه دکتری روان شناسی. دانشگاه شهید چمران اهواز.
- یعقوبی، ابوالقاسم. محقق، حسین. یارمحمدی، مصیب. به جامه، فاطمه. (۱۳۹۸). پیش بینی خودمدیریتی براساس عدالت آموزشی و فرسودگی تحصیلی با نقش واسطه ای اخلاق تحصیلی. فصلنامه پژوهش های نوین روانشناختی. سال چهاردهم. شماره ۵۴. ص ۲۷۳-۲۹۲.

منابع انگلیسی

- Alleyne, P. & Phillips, K. (2011). Exploring academic dishonesty among university students in Barbados: An extension to the theory of planned behavior. *Journal of Academic Ethics*. 9(4), 323-338.
- Bavolek, S. (2003). Developing empathy in families. Retrived from [www. nurturing/parenting.com. behaviors](http://www.nurturing/parenting.com.behaviors), *Psychological Bulletin*, 101. 91-119.

- Bakiyan M-J, Pajoochiniya S-h, Rezazade B.(2013). Effectiveness of Empathy Training on Improving Relations between Their Personal and Emotional Adjustment of Students with ADHD Symptoms. *Journal of School Psychology*, 2013;2(2): 6-28.
- Baron, R. & Byrne, D. (1997). *Social psychology*. Allyn and Bacon.
- Belack, M. (2000). *The WPQ emotional intelligence report*. USA. The test Agency.
- Brothers, L. (1990) *The neural basis of primate social communication*. *Motivation & Emotion*, 14:81-91
- Chudzicka-Czupala, A. Lupina-Wegener, A. Borter, S. & Hapon, N. (2013). Students' attitude toward cheating in Switzerland, Ukraine and Poland. *The*
- DiBlasio F, Benda B.(2008). Forgiveness Intervention with Married Couples: Two Empirical Analyses, *Journal of Psychology and Christianity*. 2008;13:131-145. *New Educational Review*, 32(2), 66-76.
- Dymond, R. F. (1949). A scale for measurement of empathic ability. *Journal of Consulting Psychology*, 14, 127-133
- Ehteshamzadeh, P. Ahadi, H. Enayati, M – S. Heidari, A. (2011). Construct and Validation of A Scale for Measuring Interpersonal. Forgiveness. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*. 16 (4). 43-55.
- Enright R, Fitzgibbons. R.(2000). *Helping Clients Forgive: An Empirical Guide for Resolving Anger and Restoring Hope*. 1st ed. Washington: American Psychological Association. 2: 11-57.
- Feshbach, N. (1978). Studies of empathic in children. *Progress in Experimental Personality Research*, 8, 1-47.
- Fincham F –D.Beach S-H, Davila J.(2013).Longitudinal Relations between Forgiveness and Conflict Resolution in Marriage. *Journal of Family psychology*. 2007. 21 (3): 542-545.
- fincham , F.D., Jackson , H., & beach , S.R.H. (2005) . Trans gression severity and forgiveness . Different moderators for objective and clinical psychology , 24 ,860-875.
- Finn, K. V. & Frone, M. R. (2004). Academic performance and cheating: Moderating role of school identification and self-efficacy. *The Journal of Educational Research*, 97(3), 115-122.
- Gallo, V. J.(2012). Incivility in nursing education: A review of the literature. *Teaching and Learning in Nursing*.7: 62-66.
- Hargrave, T. D. (1994). *Families and forgiveness: Healing intergenerational wounds*. New York:Brunner/Mazel.
- Hargrave, T. D. & Sells, G. N. (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of Marital and Family Therapy*. 23. 41- 63.
- Haynes, L. A. & Avery, A. W. (1979). Training adolescents in self-disclosure and empathy skills. *Journal of Community Psychology*. 6.6. 526- 530.
- Hill, E . (2001) . Understanding Forgiveness and discovery. Implications for marital and Family therapy . *Contemporary family Therapy*, 23 (4) .
- Hook JN.(2007). *Forgiveness, Individualism and Collectivism*. (thesis dissertation). Partial fulfillment of the requirements for the degree of master of science, Virginia Commonwealth University.2007.
- Hoy,W. K. , & Tarter, C. J. (2004). Organizational justice in schools: no justice without trust. *International journal of educational management*. 18 (4). 250-259.
- Jouybari L, Mohammadi Z, Sanagoo A.(2010). A Glance at Students and Faculty Members Perceptions of Uncivil Behavior in Educational Settings. *Strides in Development of Medical Education*, *Journal of Medical Education Development Center of Kerman University of Medical Sciences*.;7(2): 127-133.

- Karimi, M. , Salehi, M. , & Gholtash, A. (). The Relationship between Professional Ethics and Moral Intelligence with Organizational Behavior Citizenship in Female High School Teachers. Reef Resources Assessment and Management Technical Paper. ISSN: - . RRAMT – VOL40.
- Khodabakhsh M-R, Kiani F. Investigating the Role of Forgiveness in Health and Psychological Wellbeing of Students. J Health Syst Res. 2013;9(10):1050-61.
- Lennick D. & Kiel, F, (2005). , Moral intelligence: The key to enhancing business performance and leadership success, Wharton School Publishing, An imprint of Pearson Education.
- Lavafpour Nouri F, Zaharakar K, Azadhoush Fatideh Z.(2014). Effectiveness of A Process-based Forgiveness Intervention in Reducing Revenge and Avoidance Motivations among Middle School Male Students. Journal of School Psychology. 3(2):253-266.
- Maltby, J. Wood, A. M. Day, L. , Kon, T. W. H, Colley, A. , & Linley, P. A. (2008). Personality predictors of levels of forgiveness two and a half years after the transgression. Journal Research in Personality. 42. 1088-1094.
- McCullough, M. E. Pargament, K. I. & Thoresen, C. E. (2000). The psychology of forgiveness: History, conceptual issues, and overview. In M. E. McCullough, K. I. Pargament, & C. E. Thoresen (Eds.). Forgiveness: Theory, research, and practice (pp.1-14). New York: Guilford.
- Mc Collough M- E, Bellah C-G, Kilpatrick, S. Johnson J.I. (2001).Vengefulness: Relationships with Forgiveness Rumination.Weel- being and the Big Five Personality and Social Psychology Bulletin: 2001. 27: 601-610.
- Mehrabian, A. & Epstein, N. A. (1972). A measure of emotional empathy. Journal of Personality. 40, 525-543.
- Murdock, T. B, Beauchamp, A. S, Hinton, A . (2008). Predictors of cheating and cheating attributions: Does classroom context influence cheating and blame for cheating? European Journal of Psychology of Education.23 (4). 477-492.
- Nilsson, P. (2003). Empathy and emotions on the notion of empathy as emotional sharing. Umea Studies in Philosophy
- park JH. (2003).Validating the effectiveness of a forgiveness intervention program for adolescent female aggressive victims in Korea. Unpublished doctoral dissertation. University of Wisconsin-Madison.
- Rettinger DA, Jordan AE.(2005). The Relations among Religion, Motivation, and college cheating: A Natural Experiment. Ethics & Behavior. 15 (2). 107-129.
- Salahian A, Sadegi M, Bahrami F, Sharifi M.(2011). Relationship between emotional intelligence and forgiveness with marital conflict. Journal of Psychological Studies.2011;6(2):3-17.
- Smith, T. R. Kudlac, C. & Fera, A. G. (2013). Deviant reactions to the college pressure cooker: A test of general strain theory on undergraduate students in the united states. International Journal of Criminal Justice Sciences, 8(2), 88-104.
- Steiner, C. (1997). Achieving Emotional Literacy. London: Bloomsbury.
- Thagard . p , and zhu , j , (2002) . emotion and action , psychological psychology , 15,1,19-36.
- Teixeira, A. A. C. & Rocha, M. F. (2010). Cheating by economics and business undergraduate students: an exploratory international assessment. Higher Education, 59(6), 663-701.
- Thomas, M. (2002). Empathy style profile: Mini questionnaire report. USA, Profiles, page2 .
- Visser, M., Finkenauer, C., Schoemaker, K., Kluwer, E., van der Rijken, R., van Lawick, J., ... & Lamers- Winkelman, F. (2017). I'll never forgive you: High conflict divorce, social network, and co-parenting conflicts. Journal of child and family studies, 26(11), 3055-3066.
- Webb, J.R; Hirsch, J.K; Visser, P.L. & Brewer, KG. (2013). Forgiveness and health: assessing the mediating effect of health behavior, social support and interpersonal functioning. The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied, 147(5): 391-414.

- Worthington , e , l . (2001). Five step to forgiveness the art and science of forgiving . *newyork; crown puplishers*
- Zandipour T. Shahdokht A, Nahidpour F. (2016). A Study on the Relationship between Forgiveness, Personality Traits, Mental Health in Couples Who Referred to Hygiene Centers of Gachsaran. *Journal - Research Women and Society*, 2016;7(2):1-19.
- Zuccurini, D; Johnson, S.M; Dalglish, T.L; & Makinen, J.A. (2012). forgiveness and reconciliation in emotionally focused therapy for couples: the client change and therapist intervention. *Journal of Marital & Family Therapy*, 39(2): 148-162